VIII. Bažnyčios ir vienuolynai
Churches and monasteries

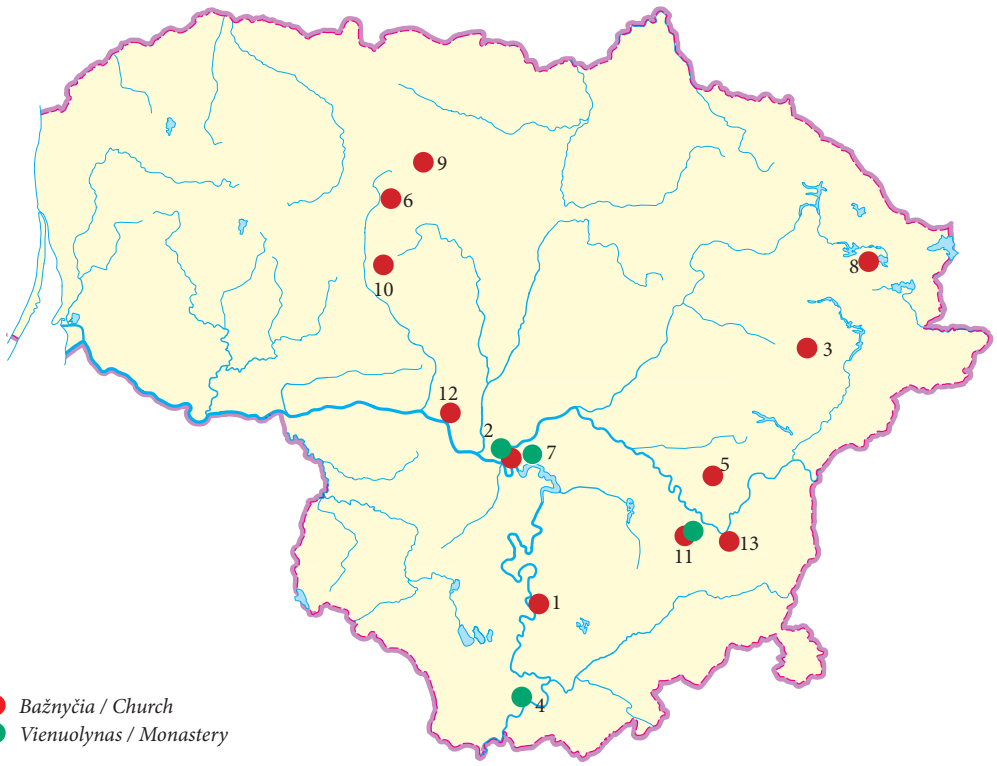

● *Bažnyčia / Church*
● *Vienuolynas / Monastery*

1. *Alytus (žr. IX)*
2. *Kaunas ir*
3. *Labanoras*
4. *Liškiava*
5. *Maišiagala (žr. IX)*
6. *Pašiaušė*
7. *Pažaislis*
8. *Salakas*
9. *Šiauliai*
10. *Šiluva*
11. *Trakai ir (žr. VI)*
12. *Vilkija*
13. *Vilnius (ir IX)*

Mindaugas Bertašius

Bernardinų vienuolynas ir Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia Kaune

2010 m. buvo tęsiami 2009 m. pradėti archeologinių tyrimų darbai Kauno senamiesčio Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios ir Bernardinų vienuolyno komplekso teritorijoje, Papilio g. 7–9. Tyrimai susiję su vienuolyno komplekso restauravimo darbais, tyrimų vietų parinkimą lėmė projektuojami komunikacijų tinklai. Teritorija priklauso mažesniųjų brolių pranciškonų ordinui. Įvairiomis progomis objekto teritorija yra tyrinėta anksčiau, nuo 1986 iki 1997 m. (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 289–292).

2010 m. tyrimai apėmė vidinį vienuolyno kiemą bei kelias vietas vienuolyno patalpose. Ten, kur projektuoti lietaus nuotekų tinklai, kieme buvo išdėstyti 7 tyrimų plotai, iš viso apimant 54 m^2. Vienuolyno kiemo kampuose jie kasti prie anksčiau (1995 ir 2009 m.) tyrinėtų plotų. Plotai glausti vienas prie kito, kad būtų visiškai ištirtos numatomos perkasti vietos. Tyrimų plotuose atrastas kultūrinis sluoksnis išlikęs labai nevienodai. Paaiškėjo, kad vidinis vienuolyno kiemas daugelį kartų perkastas įrengiant pamatus XIX a. perstatymams arba XX a. klojant įvairias komunikacijas. Ypač stipriai sluoksnis buvo apnaikintas XIX a. viduryje vienuolyno kiemo P dalyje statant priestatą ir laiptinę (jų pėdsakai atrasti tyrimų metu). Aiškus kultūrinis sluoksnis su mažai sužalotais perkasimais fiksuotas II, VI perkasose ir C perkasos Š dalyje. Kitose perkasose sluoksnis gerokai apnaikintas ir mažai informatyvus, jį formavo vientisa (dažnai supiltinė) žemė ir aiškesnių paviršių nesimatė. Iki tyrimų buvo žinoma, kad teritorijos paviršius XX a. pabaigoje nukastas ir pažemintas apie 30 cm (tad dabar siekia apie H_{abs} 26,73–26,84 m). Be minėtų perkasų, nedidelės apimties tyrimai atlikti dar keliose vietose, kur vyko restauravimo darbai: A perkasa – nuotekų tinklų vietoje už vienuolyno, jo P pusėje; B perkasa – presbiterijoje valant kriptų paviršių atrastų palaikų vietoje; D perkasa – vienuolyno patalpoje tvarkant grindų paviršių, E perkasa – vienuolyno viduje klojant nuotekų tinklus.

Kultūrinį sluoksnį galima apibūdinti labai panašiai kaip ir po 2009 m. tyrimų – jis yra palyginti nesudėtingas, išsiskiria vos 2–3 aiškesni skirtingo laikotarpio paviršiai. Tokia lėta kultūrinio sluoksnio raida paaiškinama uždara senamiesčio erdve – vienuolyno teritorijoje ūkinis bei viešasis gyvenimas buvo uždaras. Kita priežastis – natūraliai klostęsis sluoksnis yra pažeistas XVI–XIX a. vykdant didelės apimties statybų darbus vienuolyne (I, III–V, C perkasos).

Tyrimų darbai pradėti vienuolyno kiemo centre, ten, kur ketinama įrengti lietaus nuotekų vandens surinkimo šulinį. Čia tikėtasi rasti ir viduramžių laikotarpio spėjamo šulinio vietą ar jo pėdsakų. Deja, čia atrasta didžiulė nuo XVI–XVII a. sandūros užpylinėjama duobė, tad pirminė sluoksnių struktūra neišlikusi. Kitose perkasose atradus pirminį paviršių paaiškėjo, kad vienuolyno kieme jis yra H_{abs} 25,70–26,30 m gylyje, labai nežymiai kyla P ir R pusėn (II perkasos dauboje yra H_{abs} 25,40 m). Panašus jis išlieka ir kieme į P nuo vienuolyno (A perkasa).

Nors kultūrinis sluoksnis yra mažai informatyvus, apatinė sluoksnio dalis suteikia svarbios informacijos apie miesto raidą. II, IV

1 pav. Vienuolyno patalpoje atrastas XVI a. datuojamos krosnies pagrindas. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 1. The 16th-century stove base found in the monastery room.

ir VI tyrimų perkasose fiksuotas apatinis sluoksnis formavosi laikotarpyje iki XIV–XV a. sandūros. Nors jame nerasta radinių, tačiau perdegusių akmenų gausa liudija čia buvus gyvenvietės sluoksnį. Tai nežymus apie 5–10 cm storio be aiškesnių ribų pilkšvai rausvos priemolingos žemės sluoksnis, susidaręs virš įžemio. Jis siejamas su 2009 m. tyrimų metu gretimoje perkasoje fiksuotu II tūkst. pradžios gyvenvietės sluoksniu. Tik čia jis labai neryškus, jame rasta keletas perdegusių akmenų gabalėlių, kurie gulėjo nedidelėje duobutėje, permaišyti su degėsiais (IV perkasa). Matyt, tai gyvenvietėje buvusios ugniavietės pėdsakai.

Dar ankstesnės gyvenvietės pėdsakai rasti II perkasoje. Čia tyrinėtas židinys datuojamas I tūkst. vidurio laikotarpiu. Tai tamsios žemės su gausiais degėsiais arba ištisinių degėsių iki 12 cm storio sluoksnelis, kurio apatinė riba labai ryški. Perkasos plane matyti, kad jis formuoja netaisyklingos formos žemėje įgilintą ugniavietę, kuri pjūvyje yra iki 25 cm gylio. Darant ugniavietės pjūvį išryškėjo molio sluoksnis, kuriuo buvo užpildyta ugniavietės įdubimo centrinė dalis. Šiame sluoksnyje atrastos brūkšniuotosios ir grublėtos keramikos šukės, tad ugniavietė turėtų būti siejama su šioje vietoje I tūkst. I pusėje – viduryje buvusia gyvenviete. Ugniavietė buvusi maždaug 1,4 m skersmens, netaisyklingo ovalo formos. Virš jos susidaręs artimas įžemio struktūrai sluoksnis tik patvirtintų ilgą laikotarpį iki miesto įsikūrimo.

Iš išlikusių nedidelių fragmentų galima spręsti, kad vienuolyno kiemas XIX a. buvo bent dalinai išgrįstas lauko akmenimis įrengiant lietaus nuolaidas prie vienuolyno sienų. Šių darbų metu nesibodėta panaudoti ir bažnyčios rekvizitų – grindinyje lietaus surinkimui įkomponuotas XVI a. marmurinio indo švęstam vandeniui laikyti fragmentas.

Vienuolyno P pusėje perkasos šlaite buvo atrastas neaiškaus pamato kraštas, kuris gali būti siejamas su spėjama anksčiau šioje vietoje buvusia lauko laiptine. Išlikusi pamato dalis visa buvo žemėje – mūras grubiai sudrėbtas tiesiog į duobę, labai gausiai dedant kalkių skiedinio su griuvenomis. 1,4 m pločio pamatas yra laiptinės į rūsį V pusėje, 3,23–3,4 m atstumu nuo sienos. Labai panašus pamatas (banketė sumūryta duobėje) atrastas kitoje laiptinės į rūsį pusėje. Tai tik patvirtintų duomenis apie spėjamą lauko laiptinę.

Bažnyčios presbiterijoje virš kriptos skliauto atrasti ir ištirti 4 kapų palaikai. Įrengiant gretimos kriptos laiptinę buvo iškasti 4 kapai ir iškasus duobutę palaikai supilti gretimos kriptos skliauto viršuje. Kaip ir kiti kriptose rasti kapai šie preliminariai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. I pusės laikotarpiu. Prie suardytų kapų įkapių nerasta.

Buvo gauti 2009 m. iš kapų paimtų medienos mėginių tyrimų rezultatai. Tyrimus atliko VDU Gamtos mokslų fakulteto Dendrologijos laboratorijos vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Rūtilė Pukienė, už ką jai autorius nuoširdžiai dėkoja. Nustatyta, kad 3 karstai kapuose 14, 18, 20 gaminti iš pušies; rožinio karoliukas iš kapo 13 – iš gluosnio ar karklo (jis labai suiręs, kas būdinga gluosniams).

Žeminant paviršių grindims vienuolyno PR kampinėje patalpoje buvo atrastas XVI a. datuojamos krosnies pagrindas (1 pav.), aplinkoje buvo suversti koklių fragmentai.

Restauruojant Bernardinų vienuolyno patalpas buvo žeminamas paviršius vienuolyno PR patalpoje. Kaip ir kitose vienuolyno patalpose XX a. pabaigoje čia grindys buvo nuardytos. Tad iki pradedant paskutinius darbus, patalpos Š dalyje buvo atkastas XVI–XVII a. sandūros laikotarpio plytelių ir plytų grindinys, ŠV kampe buvo, matyt, XVIII a. įrengta laiptinė į rūsio patalpą, likusioje patalpos dalyje grindų nebuvo ir visur matėsi supiltas permaišytas žvyras su žeme. Kadangi šioje patalpoje jau buvo pradėti smulkūs inžinerinių tinklų klojimo darbai ir ketinta juos išplėsti, buvo nutarta nukasti permaišytą apie 20–30 cm sluoksnį, tuo pačiu paruošiant pagrindą naujoms grindims. Gilesniame sluoksnyje tyrimai nedaryti – čia nenumatyti jokie žemės kasimo darbai. Paviršiaus nukasimui buvo organizuota dviejų dienų Kauno jėzuitų gimnazijos mokinių talka-stovykla, kurios metu mokiniai turėjo progą susipažinti su archeologinių tyrimų specifika – jie preparavo sluoksnį, rinko ir grupavo archeologinius radinius. Tyrimai buvo labai rezultatyvūs, jų metu atkastas renesansinės krosnies pagrindas, rasta daug plokštinių polichrominių koklių (greičiausiai iš čia pat stovėjusios krosnies), 5 LDK monetos (Žygimanto Augusto 1569 m. dvidenaris, klaidingas dvidenario dydžio atspaudas iš trigrašio ir 3 spėjami Jono Kazimiero šilingai). Krosnies pagrindas yra iš 2 dalių – stačiakampio 2,14x0,76 m dydžio pagrindo ir prie jo jungtos užapvalintos 74x64 cm dalies. Paviršiuje matyti, kad abi dalys sudaro vientisą krosnies pagrindą. Jo apatinė 26 cm aukščio dalis yra profiliuota, apačioje išplatėjanti iki 8 cm. Visa ši apatinė krosnies dalis tinkuota balsvu kalkiniu skiediniu. Aukščiau buvo koklinė krosnis, kuri visiškai nuardyta, o krosnies plytų pagrindas panaudotas kaip vėlyvesnių grindų dalis. Krosnis stovėjo kampe, nes tuoj už jos ėjo vidinė patalpos siena. Užpylimo dalyje tarp pirminių grindų ir krosnies pagrindo viršaus (apie 20–25 cm supiltiniame sluoksnyje) atrasti patalpoje išmėtyti koklių fragmentai. Daugiausia tai plokštiniai polichrominiai kokliai, taip pat kelios puodyninių koklių šu-

kės, įvairiausių geležinių ir bronzinių dirbinių likučiai. Visi radiniai skirtini gana siauram laikotarpiui.

Nesuardytame kultūriniame sluoksnyje radinių aptikta labai nedaug, jie teikia mažai informacijos apie miesto raidą šioje dalyje. Supiltiniuose sluoksniuose atrasta daug viduramžių laikotarpiui būdingų statybinių medžiagų likučių.

Radiniai perduoti Kauno miesto muziejui.

The Bernardine monastery and the Church of St George the Martyr in Kaunas

In 2010, seven trenches (a total of 54 m^2) were excavated in the garth of the Bernardine monastery in Kaunas and the monastery's rooms were fragmentally excavated. A 16th-century stove base (Fig. 1) and a large pile of polychrome stove tiles were discovered during the excavation in one monastery room. The stove base has two parts: a rectangular 2.14 x 0.76 m base and a rounded 74 x 64 cm base attached to it. The bottom 26 cm high part has a shaped surface covered with white lime mortar.

The cultural layer in the excavated trenches is not complex and yielded little information, but the lower part of the layer provided important information about the city's development. The greyish reddish clay loam layer recorded in trenches II and IV is connected with the early 2nd-millennium settlement layer recorded in a nearby trench during the 2009 excavation. Even earlier traces of the settlement were found in trench II, which contained a hearth dating to the mid-1st millennium as well as sherds of ceramics with rough and brushed surfaces.

Mindaugas Bertašius

Kapai Vilkijoje, Kauno gatvėje

2010 m. rugsėjo–lapkričio mėnesiais Vilkijos senamiesčio Kauno gatvėje vyko archeologiniai tyrimai. Darbų tikslas – ištirti 800 m ilgio gatvės trasą, kurioje numatomi kloti buitinių nuotekų tinklai. Iki šių tyrimų Vilkija perkasomis ir šurfais tyrinėta 1991 m. (E. Ivanauskas, ataskaita LIIR, b. 2059), 1994 m. (G. Aleliūnas, ataskaita LIIR, b. 2318), 1997 m. (A. Strazdas, ataskaita LIIR, b. 2877), 2006 m. (Z. Baubonis, žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 410–412), 2009 m. (I. Kaplūnaitė, žr. *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 506), tačiau šios vietos nepateko į naujai projektuojamų tinklų ir numatomų archeologinių tyrimų vietas. Ankstesnių tyrimų metu gretimuose sklypuose Kauno gatvės aplinkoje (Vytauto g. 1–2, Kauno Mažosios g. 1, 8 ir 12, Kauno g. 26, Ramybės g. 4 ir 13, Pirties g. 3 ir 8) šurfuose buvo atrastas XVI–XIX arba XVII–XIX a. datuojamas kultūrinis sluoksnis.

Vilkijos istorija traukė tyrinėtojų dėmesį, tad apie ją nemžai parašyta. Nuo XV a. pradžios Nemuno pakrantėje įsikūrusi gyvenvietė ėmė augti sparčiau, 1513 m. pirmą kartą Vilkija įvardyta miesteliu, o 1542 m. joje įsteigta bažnyčia. Spėjama, kad kaip ir miestelis bažnyčia buvo pašlaitėje. 1554–1556 m. Vilkijos dvaras ir valsčius išmatuoti valakais, 1559 m. papildomai išmatuotos kai kurių Vilkijos bajorų žemės bei Vilkijos giria. Miesto valakai R rėmėsi į klebono žemę, P į Nemuną bei klebono ir miesto daržus, o V – į dvaro valdas. 1596 m. inventoriuje aprašyta turgaus aikštė ir 6 gatvės. Atrodo, kad geriau buvo suformuota gatvė panemunėje ir Ariogalos gat-